

Till det sociala arbetets försvar

I 40 år har jag varit socialarbetare. Mestadels på det så kallade "golvet" även om jag samtidigt intresserat mig för och engagerat mig i såväl socialpolitik som uppdaterat mig om forskning. Jag har alltid försvarat det goda sociala arbetet. Men aldrig de institutioner som fått i uppdrag att bedriva socialt arbete, om inte människorna vi kallar klienter behandlats med respekt och fått vara i centrum för sin egen planering.

Två år innan jag började Socialhögskolan 1979 skrev Leif Holgersson en bok som hette *Socialvården – en fråga om människosyn*. Där gjorde han upp med den rådande lagstiftningen som – i bästa fall – hade sitt ursprung i välgörenhet. Den nya lagen som skulle komma några år senare skulle göra att människor slapp böja nacken. En rättighetslag. En tjänst som skulle vara social. Boken blev lite av en bibel för mig i en tid då solidaritet var något alla hade en uppfattning om och många delade idén om. Med en pappa uppvuxen på ett litet jordbruk där min farmor tvingades till dagsverken på det närliggande godset för att betala av arrendet. Det var levnadsvillkor som väckte pappas vrede över vanligt folks maktlöshet och behovet av reformer. Och med en mamma uppvuxen i en frikyrka som gjorde gemensam sak med arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen på slutet av 1800-talet så kan jag säga att jag från det jag föddes har "drillats" i människovärdets okränkbarhet.

Jag har engagerat mig för brukarorganisationer, brukarmaktsfrågor och försökt stå så nära jag kan för att förstå den andres perspektiv. Makt har tyvärr definierat socialt arbete allt för ofta. Något som sällan problematiseras. Tjänstemannens makt över den behövande. Genom

att ge grupper av så kallade brukare mer inflytande över myndigheters agerande skulle en annan maktbalans kunna uppstå.

Jag gick socialhögskolan i Göteborg. Drivkraften var socialpolitisk med solidaritet som ledstjärna. En värdegrund jag aldrig lämnat. Ung, mycket okunnig och entusiastisk tog jag strid för dem jag fortfarande kallar *mina människor*. De i social utsatthet, missbruk och kriminalitet. Den hållningen var så gott som oproblematisk då.

Vilka värden i socialt arbete är det som vi tillsammans tycker är viktiga att slå vakt om i dagens samhälle?

De värden som lade grunden för socialtjänstlagen – demokrati, solidaritet och alla människors lika värde – men med mindre ingenjörslinor. **Pär Alexandersson** skriver i en rapport från Ersta Sköndal Bräcke högskola att målnivån i principbetänkandet var de övergripande målen:

- *Demokrati*
- *Jämlikhet*
- *Trygghet*

Tanken var att vi alla till och från i livet behöver samhällets stöd och då ska det finnas ett skyddsnät som håller så länge det behövs.

New public management kom till Sverige på 1970-talet och tog sig till slut också an offentlig sektor som ansågs ineffektiv. Som jag minns det var första ledet specialisering – eller om man så vill – stuprör. Professor **Bengt Börjesons** utmanande "se människan" omöjliggjordes. Socialtjänsten har gjort klienter av människor och fragmentiserar dem och de bollas runt. Klienter blev välfärdsconsumenterna utan valmöjlighet. De blev missbrukare, fattiga och ansvarslösa föräldrar som innan lagen 1982. Jag var barnledig 1994-1997. När jag kom tillbaka till arbetet fick människor inte längre skriftliga beslut och vågade inte heller be om det av rädsla för repressalier. Mitt socialpolitiska engagemang ökade.

Idén om att myndigheten per definition är neutral är naiv. Socialarbetare och politiker är människor som på olika sätt är blinda för sin förförståelse av den andre. Det blev särskilt tydligt hösten 2015 när de ensamma barnen kom. Kommunala boenden behövde inte tillstånd på samma sätt som privata och undantagstillståndet ursäktade nästan vad som helst.

Systemteorin måste få upprättelse. Att saker är något mer komplexa än vad de först ser ut att vara och att den enskilde inte ska lastas för bristande valmöjligheter.

Om inte ens professionen kan rannsaka sig och det förakt för svaghet som genomsyrar alldeles för många delar av speciellt socialtjänsten, tycker jag inte att det finns ett existensberättigande. Aldrig har människor fått böja sin nacke så djupt som nu sedan lagen kom 1982.

Utbildningen för socialarbetare måste förstå komplexiteten på ett helt annat sätt än idag. Kunskapen om psykisk ohälsa och beroendeproblematik är så gott som obefintlig när vi tar emot VFU-studenter. Samt kunskapen om kognitiva svårigheter.

Och att ta fram en ny lag förstår jag inte vitsen med, om det inte parallellt förs in starka möjligheter att ställa krav på att lagen följs. Idag är kraven på dokumentation högre än kraven på att lagstiftningen följs. Och våra människor får så gott som aldrig rätt i förvaltningsrätten när de överklagar. Skälig levnadsnivå har blivit ett tak istället för ett golv. Individuella prövningar syns sällan. Kravet på underlag för att få pengar är sådant att våra människor med beroendeproblematik så gott som hela tiden misslyckas med att uppfylla dem. Och "behovet tillgodosett på annat sätt" är en fras utan innehåll. För det är inte bevisat.

Socialt utanförskap och maktlöshet pratas det inte om. Inte heller om samhällets förakt för svaghet. Mina människor, många "socialtjänstens barn", har otroligt komplexa liv. De blir sjuka av hemlöshet och hemlösa på grund av sjukdom. De saknar all den tekniska utrustning som krävs för att klara av det här

samhället. Såväl somatisk som psykiatrisk vård skyller allt på drogen. Så oavsett orsak till kontakt med regionen leder det väldigt ofta fram till en LVM-anmälan.

Och mina människor får inte ens bli pensionärer som alla andra med det eventuella utbud det kan ge. För de missbrukar ju. De som saknar bostad är för friska för äldreomsorgens boenden och är inte heller välkomna på grund av samma orsak. Finns få utförare av hemtjänst med specialisering att möta människor med beroendeproblematik. Och moraliserandet och värderandet är påfallande på många håll. Äldreomsorgens tant med hatt försvann för väldigt länge sen, men står fortfarande modell för sinnebild av en gammal människa.

Människor som socialtjänsten fått syn på av olika anledningar tappar sina medborgerliga rättigheter i praktiken. Och det måste synliggöras. Och att det skyddsnet, som alla som inte har de här problemen tror finns, är så trasigt att det går fort att rasa igenom allt.

Moraliserande och värderande är ofattbart vanligt. Professionen måste få krav på sig att evidensbasera sin praktik. På riktigt! Och att [Etik för samhällsvetare](#) som tagits fram av Akademikerförbundet SSR blir obligatoriskt material att ständigt återkomma till.

Boende måste bli en rättighet. Som är tänkt i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Som det är nu blir det en belöning istället för en rättighet. Och klarar man inte sin avgiftning etc. så tolkas det som låg motivation.

Och de metoder socialtjänsten erbjuder som behandling, 12-steg och kbt, kognitiv beteendeterapi, är så gott som inte alls utvärderade på människor i samsjuklighet och med kognitiva funktionsvariationer. Så vi "hjälper" människor att misslyckas gång på gång. Ett exempel på hur det är att vara hemlös: NN blir bestulen på id-kort. Då får hen inte ansöka om ekonomiskt bistånd eftersom hen inte kan legitimera sig. Hen kan heller

inte få ut de kontoutdrag som krävs varje månad för att få sin ansökan om ekonomiskt bistånd prövad. Stölden måste polisanmälas för att bistånd ska utgå till nytt kort. Till vilken adress ska den sändas?

Sedan måste en socialsekreterare med intyg följa med och säga att NN är NN för nytt id-kort. När den proceduren är klar har halva månaden gått. Då får NN antingen helt avslag för att ansökan kom in för sent eller delavslag med motiveringen att behovet delvis är tillgodosett. Det är en helt förlorad månad för stödet att våga ta emot hjälp för sitt beroende.

Varje år kräver ekonomiskt bistånd också uppvisande av deklaraionsblankett. En blankett som inte skickats ut på åratal till dem som saknar inkomst. Då krävs ett annat utdrag från skatteverket. En blankett de av förklarliga skäl inte är intresserade av att serva med. Den ska den enskilde begära genom att först hämta en ansökan via skatteverkets hemsida för att sedan få den hemskickad. Och många har inget hemma och ingen fast adress.

Ja, jag låter arg och jag är arg! Genom att stressa medborgare gör vi dem mycket mindre mottagliga för det som är vårt uppdrag. Det vill säga portalparagrafens 1 kap 1§ SoL uppfodrande krav att på demokratins och solidariteten grund främja människors

*ekonomiska och sociala trygghet,
jämlighet i levnadsvillkor,
aktiva deltagande i samhällslivet.*

Olagligt tycker jag.

Om vi slog oss ihop och hjälpte dessa människor att lyckas gå vidare istället för att nagelfara varje delmoment i deras liv så skulle vi vinna så mycket. De får bättre liv och kommunerna får bättre ekonomi.

Kan de sociala professionerna inta en roll när det gäller att återaktualisera frågan om behovet av socialpolitiska

prioriteringar och jämlikhet för att bättre kunna uppfylla sitt eget samhällsmandat?

Frågan är vem som annars skulle göra det. Men det förutsätter att professionerna enas om sitt uppdrag och för vem vi är till. Att fler och fler av statens tidigare ansvarsområden trycks ner på kommunerna måste synliggöras. LVM, lagen om vård av missbrukare, medför extrema kostnader för en kommun om lagen ska följas. Ekonomiskt bistånd likaså. Avgiftningar är så korta inom sjukvården att kommunen måste skapa egna former. Försäkringskassans nya regler gör att alla de som tidigare fick ersättning därifrån tvingas leva på ekonomiskt bistånd och en norm som inte uppräknats så gott som alls på hur länge som helst. Och kommunen får betala notan. Nu är Arbetsförmedlingen nästa statliga myndighet som eventuellt kan tänkas slimmas och röster har höjts om att kommunerna kan bli beställare av de privata utförarna.

Det vinns inte många röster på att lyfta samhällets utsatta grupper om det inte handlar om krav och hårda tag. Vi måste börja tala om dessa människor som just människor. Med respekt och omtanke. Och förstå hur deras valmöjligheter sett ut.

Det krävs en systemteoretisk analys långt utöver min förmåga. Och politiskt mod.

Yvonne Zättermann Åberg

Socionom sedan 1982 och stolt socialarbetare

Biträdande enhetschef enheten för ekonomiskt bistånd och beroendefrågor Hägersten Liljeholmens SDF, Stockholms stad, delen för beroendefrågor

Volontär i SER – social och ekonomisk rättighetsrådgivning

Redaktionskommittén tidskriften SocialPolitik

Texten är ursprungligen publicerad under rubriken:

Reflektioner över 40 års praktisk erfarenhet av socialt arbete i Till det sociala arbetets försvar, CSA:s skriftserie nr 3, juni 2020